

*Siemen Dijkstra - bevestiging
Drenthe, 1968 - 1970, Siemen Dijkstra de gelde maats, 17 meters, Siemen Dijkstra*

K r u i s t o c h t O P D E F I E T S

Al bijna dertig jaar legt Siemen Dijkstra (1968) het Drentse landschap vast in prenten en tekeningen. Zijn liefde voor deze provincie begon al in zijn jeugd jaren toen hij rond 1970 in Pesse kwam te wonen.

Siemen Dijkstra: 'In veel "plaatjesboeken" over Drenthe zie je mooie landschapsplaatjes van heide en schapen, prachtige close-ups van bloemen en insecten – ook ik heb mij daaraan schuldig gemaakt. Maar die plaatjesboeken geven een vertekend en vals beeld van de werkelijkheid. Met een grote boog wordt er om de landbouwgebieden heen gegaan, alsof dat landschap, dat ruim vijftig procent van Drenthe uitmaakt, niet bestaat.'

philip elchers

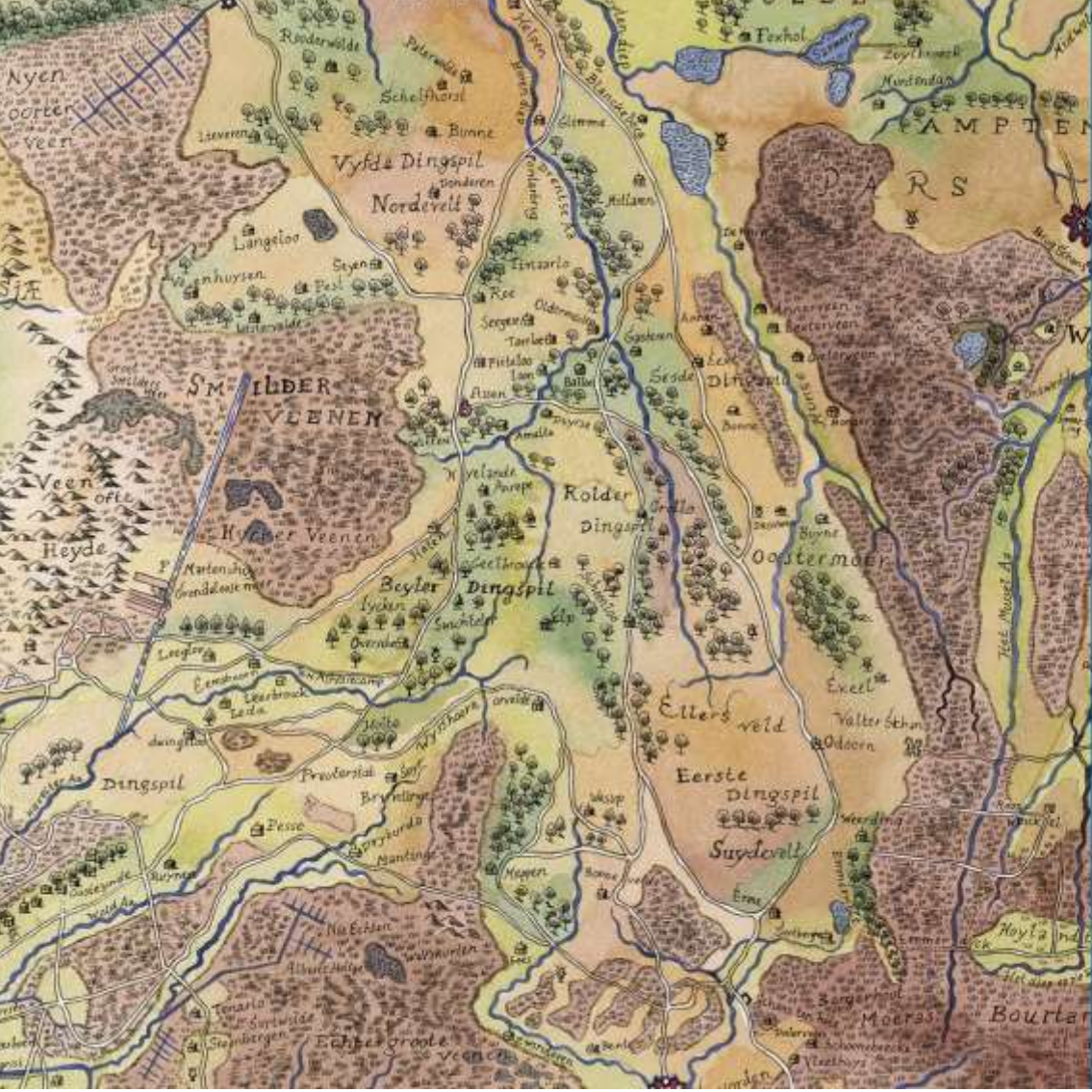
In *Kruistocht door Drenthe* maakt Siemen Dijkstra de balans op van hoe het momenteel met het Drentse landschap gesteld is. In vier routes doorkruist hij op de fiets kris-kras zijn geliefde provincie en doet verslag in dagboekantekeningen, prenten en aquarellen. Natuur- en cultuurhistorisch Drenthe-specialist Jan van Ginkel zorgt in zijn tekstbijdragen voor een bredere invalshoek en meer achtergrondinformatie. Zowel Dijkstra als Van Ginkel komen tot dezelfde dringende waarschuwing: ga beter om met onze natuurlijke bronnen en laat het eeuwenoude landschap van Drenthe niet ten prooi vallen aan de nietsontziende efficiency en het winstbejag van de intensieve landbouw.

SIEMEN DIJKSTRA

Kruistocht DOOR DRENTHE

met tekstbijdragen van Jan van Ginkel

...and the Valley had come, as you shall mind, when the earth did split,
and this thing was, in truth, like to be thought that the same Ending of the World,
which all Nations have been taught to believe, shall come.
For in verity, when the world did split and burst and the oceans rushed downward
into the earth and there was fire and storms, and a mighty chaos,
surely it was proper to think that the End had come.
Yet was it - in truth - but the beginning of a new Eternity of Life;
so that out of the End came the beginning, and life out of death, and Good
out of that which did seem a dire matter. And so is it always...

uit: William Hope Hodgson, *The night land*, 1912

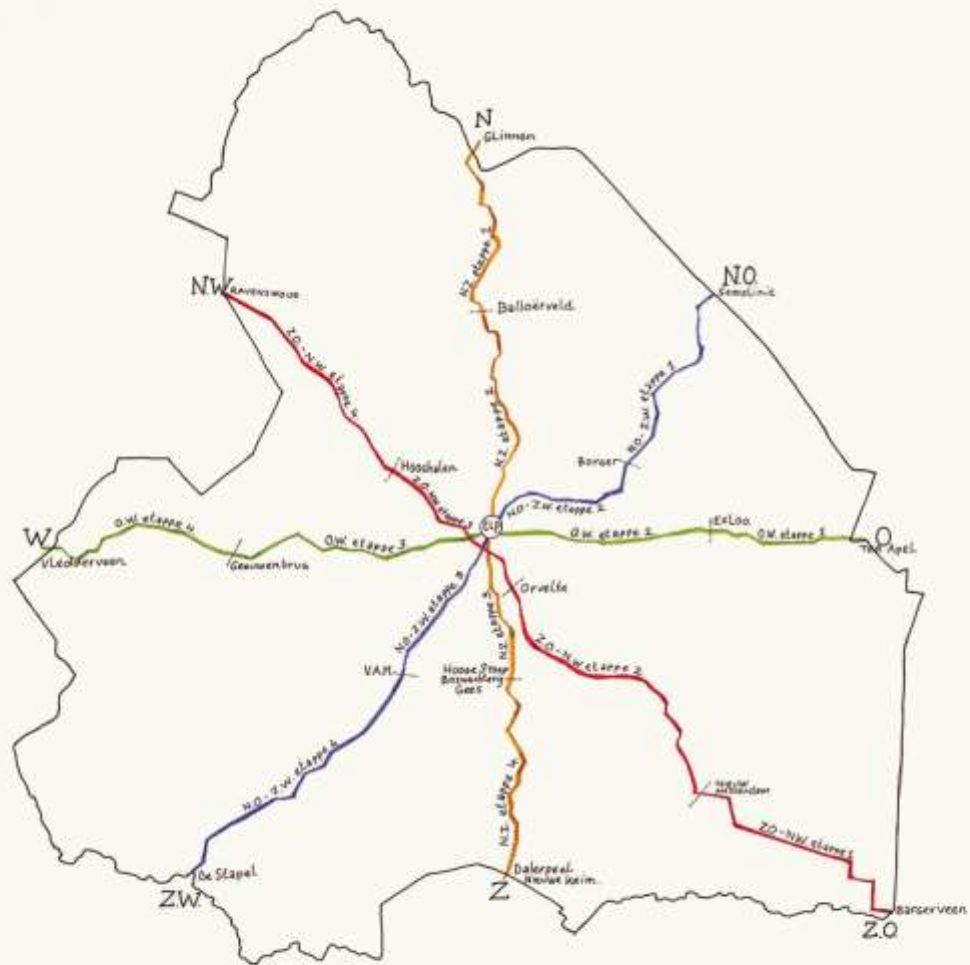

SIEMEN DIJKSTRA

Kruistocht DOOR DRENTHE

Philip Elchers · Groningen 2021

met tekstbijdragen van Jan van Ginkel

Inhoud

PROLOOG

Siemen Dijkstra *Waarom dit boek?* 10
 Jan van Ginkel *Elp, hart van de Aardvlocht* 13

ROUTES

Route 1 ZO-NW

etappe 1
 Siemen Dijkstra **maandag 30 juli 2019** – van Bargerveen naar Nieuw Amsterdam 16
 Jan van Ginkel *Het wonder werkt, Welteveen en omgeving* 17

etappe 2
 Siemen Dijkstra **maandag 6 augustus 2019** – van Nieuw Amsterdam naar Orvelte 19
 Jan van Ginkel *Met de stroom mee, Sleenerstroom en Diphooft* 21

etappe 3
 Siemen Dijkstra **woensdag 15 augustus 2018** – van Orvelte naar Hooghalen 23
 Jan van Ginkel *Grondwatergeheimen, Elperstroom en broedgebied Amerdiep* 25

etappe 4
 Siemen Dijkstra **woensdag 22 augustus 2019** – van Hooghalen naar Ravenswoerd 28
 Jan van Ginkel *Alles of niets, van Senilde naar Ravenswoerd* 31

Dieren in Drenthe Siemen Dijkstra 33
Dieren in Drenthe Jan van Ginkel 42

Route 2 NO-ZW

etappe 1
 Siemen Dijkstra **vrijdag 9 november 2019** – van Nieuwediep (Senzlinie) naar Borger 44
 Jan van Ginkel *Gevormd door gletsjers, Mandrug en Nuzze* 47

etappe 2
 Siemen Dijkstra **maandag 3 december 2019** – van Borger naar Elp 49
Willems boeje Siemen Dijkstra 52
 Jan van Ginkel *Wat we doen met bossen, de bossen bij Gieten en Hart van Drenthe* 54

etappe 3
 Siemen Dijkstra **woensdag 12 december 2019** – van Westerborg naar Col du VAM 57
 Jan van Ginkel *VAM, van afvalberg tot fietscircuit* 59

etappe 4
 Siemen Dijkstra **dinsdag 18 december 2019** – van De Stapel naar Col du VAM 62
 Jan van Ginkel *Het intieme landschap van de Reest, 't Ende en De Stapel* 64

Route 3 O-W

etappe 1
 Siemen Dijkstra **maandag 1 april 2019** – van Ter Apel naar Exloo 66
 Jan van Ginkel *Dwars door het veen bij Volthe* 68

etappe 2
 Siemen Dijkstra **donderdag 11 april 2019** – van Exloo naar Elp 73
Pesse Siemen Dijkstra 76
 Jan van Ginkel *Al eeuwen open, op 't Ellertsveld, in 't Eeserveen* 79

etappe 3
 Siemen Dijkstra **donderdag 16 mei 2019** – van Elp naar Geaunwibus 83
 Jan van Ginkel *Aan beide zijden van de Hoofdvaart, de omgeving van Geaunwibus* 85

etappe 4
 Siemen Dijkstra **dinsdag 4 juni 2019** – van Geaunwibus naar Vlederveen 85
 Jan van Ginkel *Sociale experimenten bij Vlederveen* 88

Route 4 N-Z

etappe 1
 Siemen Dijkstra **donderdag 15 oktober 2019** – van Glimmen naar Balloerfeld 91
 Jan van Ginkel *Notus, erfgoed en recreatie, Malfaren en Zuidlaardermeer* 94

etappe 2
 Siemen Dijkstra **zaterdag 24 oktober 2019** – van Balloerfeld naar Elp 97
 Jan van Ginkel *Het oude land ten voeten uit, Drentsche Aa en heidevelden* 100

etappe 3
 Siemen Dijkstra **dinsdag 31 maart 2020** – van Elp naar Boswachterij Gees 103
 Jan van Ginkel *Schattenberg, een schuldig landschap?* 106

etappe 4
 Siemen Dijkstra **dinsdag 7 april 2020** – van Boswachterij Gees naar Dalerpeel, Nieuwe Krim 112
 Jan van Ginkel *Kleine verrassingen in Dalerpeel en Nieuwe Krim* 116

EPILDOOG

Siemen Dijkstra *Rend het erf* 118

ROUTE 1 ZO-NW etappe 1

Siemen Dijkstra maandag 30 juli 2018 van Bargerveen naar Nieuw Amsterdam

De hittegolf duurt voort in de binnenlanden van Nederland. Weer een warme dag. De passaatwind uit het oosten brengt nauwelijks verkoeling. Veel beregening op de landerijen onderweg. Gees lelievelden gezien. Wel klavervelden, een perceel pompoenen en grote percelen boxushagen of een andere heggemvariant.

Bargerveen,
Oostleinde
Landen, aquarel/
gouache,
20 x 15 cm - 2018

Deze etappe begint bij krooppunt 63. Dat is de uitkijktoeren in het zuidoostelijkste puntje van de Oostleinde Landen, een gebied in het Bargerveen. Met de enorme windmolens in de rug gaat de route via punt 98, via de Doctor Ingenieur H.A. Siheemanstraat naar punt 63. Heel goed kun je de abrupte hoogteverschillen zien tussen het Bargerveen en de bouwlanden daaromheen. De gradiënt is een kaarsrechte afwateringssloot.

Via krooppunt 65 rijd ik westwaarts voorbij punt 57, dwars door streekdorp Weiteveen. Ook hier natuurontwikkeling – meer water – aan de oostzijde (Staatsbosbeheer in samenwerking met provincie, gemeente en waterschappen). Veel verwijzingen naar de Peel. Ook in het dorp zie je aan de zuidzijde soms nog onontgonnen veenheidegebied dat een stukje hoger ligt. Hier vind je naast jaren 1960 doorzonrijleshuizen aan de Griendsvveenstraat nog redelijk bewaard gebleven veenarbeiderswoningen. Het Smalspoor Museum was helaas dicht. Moet toch weer eens terugkomen! De Peelstraat oversteken en langs het kassengebied. Brug over en dwars door dit terrein terug naar het Vas Echtenkanaal.

Tussen de kassen is weinig plaats voor natuur. In de tuinen van de huizen waar de kwekers wonen, staan vooral thuja's en andere leverschubben in geelgroen en donkergroen. De huizen roepen naar geestige gevoelens op. In de sloot een wat eenzame zwaan...

Jan van Ginkel Het wonder werkt, Weiteveen en omgeving

Toen omstreeks 1850 groepjes Duitse kolonisten zich vestigden op de plaats van het tegenwoordige Weiteveen, strekten zich hier duizenden hectaren vrijwel ongerept hoogveen naar alle kanten uit. Er ontstond een gehucht van plaggenhutten op de grens van de toenmalige gemeenten Emmen en Schoonebeek. Hier pachtten de kolonisten grond van de boeren. De uit de streek van Hannover afkomstige kleine boeren woonden letterlijk op de rand van de 'beschaving', ver van de bewoonde wereld. Alhoewel, de eerste voorbereidingen voor de turfgraverij waren al genomen met de verkoop van de veenvelden aan verveeningmaatschappijen en de aanleg van kanalen, sloten en wijken. Tien jaar later leken de bewoners vanuit hun rij hutten dan ook uit over het Dornumerskanaal en nam de systematische afgraving van het hoogveen hier een aanvang. Helaas stak de organisatie daarvan 20 in elkaar dat de winsten van de turfgraverij rechtstreeks afvloeiden naar de eigenaren/ontginners, voor het overgrote deel investeerders uit het westen van Nederland. Het Amsterdamse veld, groot 1,8 kilometer bij 12,5 kilometer, had als eigenaar de Drentse Landontginningsmaatschappij, in handen van zes handelstul uit de hoofdstad. Door deze vorm van exploitatie kwam de sociale en culturele ontwikkeling van de streek maar moeizaam op gang. De boeren op afstand profiteerden en de gemeenten Emmen en Schoonebeek draaiden op voor de vraagstukken rond volkgezondheid en huisvesting.

Werkgelegenheid

In de negentiende eeuw leidden de Weiteveense veenboeren net als de veenarbeiders een sober bestaan. Zij verbouwden boekweit op het hoogveen en hielden daarnaast kleinvee, waaronder veel schapen. De tien vermelde schapenskoolen op de topografische kaart van 1902 (Historische Atlas Drenthe, kaartblad 160, Amsterdamsche Veld) onderstrepen het belang van de schapenstalt voor het levensonderhoud. Begin twintigste eeuw was de bevolking van Nieuw-Schoone-

Rand van het Bargerveen,
30 graden op 30 juli 2018,
aquarel/peensakenhg,
31 x 22 cm - 2018

beekerveld, zo heette Weiteveen tot 1954, aangevuld met veenarbeiders, vooral afkomstig uit de straken rond Hoogeveen en Deldersvaart. Rond 1920 stagneerde de afzet van turf door het toenemend gebruik van steenkool. Gedurende de Eerste Wereldoorlog werd de

Oelmers. Zuidwaarts vanaf dit punt (vanaf de uitkijktoren), Kranenveen, Westerbroeken, square/voonche/zwemtoestel, 20 x 42 CM - 2020

heringericht door verlaging van de grondwaterstand, afvlakking van het reliëf, ontwatering en drainage van de natste delen, dampen van sloten, verwijderen van houtwallen, samenvoeging van tientallen percelen tot enkele grote lappen, scheuren en onderwerken van de soms eeuwenoude zode, intensieve beweiding, bemesting en maaibeurtten en de omzetting van weiland in akkerbouwgebied. Alles onder het regiem van ruilverkavelingen ten dienste van de moderne, puur op productie en efficiency gerichte agrarische bedrijfsvoering. Afwatering, het op kleinschalige wijze graven van relatief ondiepe sloten ging over in een sterke ontwatering met meer dan twee meter diepe grachten waardoor het gemiddelde grondwaterpeil met minstens twee meter zakte. Behalve deze schokkende herinrichting speelt de vervuiling van lucht, water en bodem een negatieve en overheersende rol in de mogelijkheden om natuurlijke processen in de beekdalen te herstellen.

De vervuiling betreft vooral stikstof met als gevolg verzuuring van de grond door de uitstoot van ammoniak door de intensieve veehouderij. De intensieve bemesting van het boerenland veroorzaakt uitspoeling van fosfaat naar het grondwater. De invloed van de vervuiling met fijnstof is nog weinig onderzocht. Door de verstoring oxideert de sterk veenhoudende bovengrond waardoor mineralen vrijkomen. Dit is een onomkeerbaar proces gebreken en draagt in de natuurgebieden sterk bij aan de vervuiling, met riet, citrus, pijpenstrootje, van de eens zo soetserrijke schrale graslanden.

Vanaf grote hoogte

De uitkijktoren op de grens van Holmers en Halckenbeek biedt een fraaie kijk op het beekgebied en de bovenloop van het Amerdiep. De Holmers (zuidwaarts) behoorde tot het land van de Elper boeren. Holmers staat waarschijnlijk voor holt-mers, dit is met bos begroeid

moerasland. Ook kan het een verbastering zijn van Oelmers. In deze samenstelling betekent oel laag. Het zal niet toevallig zijn dat met oel of oelerik ook de duivel wordt bedoeld... In 2004 is de toren gebouwd bij de afronding van omvorming van weide en akkerland tot natuurgebied. Door de bovenste mestrijke laag te verwijderen en de sloten te dampen ontstaat hier opnieuw moeras, waarbij op de drogere delen elzenbroekbos met eik en beek en op de lagere delen zegge- en veenmoeras zich ontwikkelen. Althans dat is de bedoeling van eigenaar Staatsbosbeheer. Welke vormen van grondgebruik, lees beheer, hiervoor wenselijk zijn, zal de tijd leren. Natuur heeft naast de ruimte vooral tijd nodig. In de Holmers liggen de stroeten, dat zijn de moerasruggen, met struiken begroeide brongebieden van het Amerdiep. Vanaf de toren gezien strekt de Holmers zich in 'originale' staat voor ons uit. Verspreid door het moerasland staan overal bovermijns wilgenstruiken. De rechte zuid-noord lopende en beboste strook begeleidt het traject van de beek, misschien is dit wel een heel oude sloot. De kaarsrechte waterloop komt al voor op de kaart van begin negentiende eeuw. Links van de ook al rechte oude zandweg ligt tegen de bosrand een strook modern cultuurland. Zo lag de Holmers er helemaal bij vóór de herinrichting.

Halckenbeek

Vanaf de toren kijken we noordwaarts uit over het Halckenbeek. Het Halckenbeek werd gebruikt door de boeren van Geolloo. Dit gebied is niet afgegraven en heeft verder een soetserrijke geschiedenis als de Holmers. De herinrichting dateert van 2012. Ook hier zien we de beboste lijn van het stroompje tegen de westelijke bosrand aan. De naam -broek geeft aan dat er hier veel elzenbos groeide: moerasbos. Rechts, in oostelijke richting, ligt het moeras- en heide terrein met de naam Halckenveen. De aangrenzende naaldbossen worden gekapt om dit heidegebied uit te breiden.

Streefbeeld en haalbaarheid

Bij de herinrichting van een beekdal is richtinggevend wat de natuurbeheerders veronderstellen en weten van de oude situatie. Dat wil zeggen van de natuurlijke gegevens en processen, inclusief het traditionele grondgebruik. De natuurinstanties maakten mee hoe de restanten van dit natuurlijke landschap schoksgewijs door herinrichting, maar ook sluipen

derwijs verarmden. De achteruitgang betrof en betreft nog steeds het verdwijnen van het kleinschalige landschap en de specifieke, vaak kwetsbare vegetaties met het daaraan gekoppelde bodem- en insectenleven.

Het is een illusie dat de in onze ogen eens zo pastorale beekdalen in oude luister kunnen worden hersteld. Heeft natuurgericht beheer dan wel zin? Zeker wel in die gebieden die niet totaal verknald zijn of waar de hydrologische situatie in sterke mate kan worden hersteld. Kwaliteit en hoeveelheid van het grond- en kwelwater zijn bepalend. Alleen met een goede waterhuishouding zijn behoud en uitbreiding van de kostbare beekdalvegetaties mogelijk. Het kan echter nooit meer worden wat het eens was. Maar er kan zeker toename van biodiversiteit worden bereikt. Wel moet men rekening houden met de onherstelbare verstoring van de waterhuishoudkundige situatie op regionaal niveau en met de onvermijdelijke invloeden van buiten.

De keuze voor de inrichting en natuurlijke ontwikkeling wordt niet alleen geleid door natuurlijke factoren, maar heeft ook een maatschappelijke component. Kiest men voor moerassen op plaatsen waar boomseinen staan, dan zullen de bomen in veel gevallen dood gaan. Het oude peromaantriseerde cultuurlandschap maakt plaats voor ruitje, voor 'vland' zouden boeren zeggen. Veel recreanten ervaren moerassen als onaantrekkelijk en ontoegankelijk. Maar zij vormen de basis van de natuur in de beekdalen.

Uitkijktoren no. 1, Noordwaarts, Halckenbroeken en Amerdiep, square/penkekening, 21 x 44 CM - 2020

Dieren in Drenthe

Jan van Ginkel

De jonge eland komt nog maar net kijken of hij wil al op zijn poten staan. Het moederdier goeft het kalf met haar lange neus een zacht kootje tot het, zij het wankel, op zijn hoge stelten staat. Als het zijn eerste stappen zet, omsnapt ons een zucht van bewondering. Samen met onze kinderen hebben wij vol spanning de verrichtingen van de elanden gevolgd, in de dieren tuin van Emmen, op een rustige, frisse zondagmorgen. Ons bezoek op het voor de zondag vroege tijdstip bracht vaker verrassingen. In de Zuid-Amerikaanse vogelkooi had de sproei-installatie amper de poep en het stof van de vorige dag weggespoeld of wij stapten binnen. Vogels die zich in de loop van de dag zouden drukken door de toegenomen drukte, schaarvelen nog frank

De verlaten diertuin van Emmen. Het Hippoverblijf, aquarel/pentekening, 21,2 x 24,5 cm - 2015

en vrij rond, het rook lekker en bij het bekijken van de flamingo's, ibisa's en sterns namen we de natte bankjes graag voor lief. Al te lang bleven we niet, want we wilden ook van de rust profiteren bij de olifanten. De pubers van de gesulverde kudde verkenden 's ochtends opnieuw vol energie en al spelend hun buitenverblijf, rommelden met de verse takken, dawden speels tegen de bal en vermaakten zich in het water en met het zand. Daarna gingen we door naar de savanne. (Ja, de speeltuin komt straks aan de buurt.) Omhoog door de grote, tot driehonderd jaar oude eiken lood de savanne ons de sfeer om naar de dieren te kijken, nog eens te kijken en erover te vertellen en weer te kijken. Hier zagen we een neushoorn door de modder rollen en koninklijk op zijn achterste gaan zitten, met enkele amfibiënde pinguïns als dienaars om hem heen. De statig stappende kraanvogels lieten zich door de springrige impala's en chagrijnige struisen niet van de wijs brengen. Hoog boven de gnoes knabbelde de giraffen blaadjes van de bomen.

Thuis hangt nog steeds een reeksje portretten van ons gezin, gemaakt door de fotografen van het Noorder Dierenpark. Van 1991 tot 2006 was 'Emmen' voor ons op zijn hoogtepunt, getuige ook de tientallen dia's en digitale foto's die bij elk bezoek werden geschoten. Ik ben er volledig van overtuigd dat onze bezoeken aan de diertuin een succesrijke bijdrage hebben geleverd aan de natuurgerichte opvoeding van ons drietal kinderen.

Vanaf 2007 werden plannen gemaakt om de 15 hectare grote, maar uit zijn voegen bestende diertuin te verplaatsen naar de Noordbergweg waar 40 hectare ter beschikking kwamen. Vierde mei in 2010 nog het 75-jarige jubileum van het dierenpark, anno 2020 zijn alle dieren verhuisd naar Wildlands Adventure Zoo Emmen (phoe!), geopend op 25 maart 2021. De plaats van de oude diertuin heet nu Rensspark, genoemd naar het directeursechtpaar Rensen. Samen met een grote staf van geëngageerde medewerkers heeft het duo gezorgd voor de hierboven beschreven hoogtijlagen. Het stadspark, prachtig gelegen in het hartje van Emmen, heeft veel van de sfeer van weleer behouden dankzij de oude bomen en de groenvoorzieningen. Zo blijft de plek een 'lieu de mémoire', herinnerend aan de lange, boeiende geschiedenis van de diertuin. Het Rensspark is dagelijks geopend en gratis toegankelijk. Er vinden festiviteiten plaats, waaronder concerten zoals Blues op de Savanne. De misaie van het park is als volgt omschreven: Het Rensspark is een creatief park

waar steeds iets nieuws te beleven is. Een verrassende ontmoetingsplaats voor initiatieven rond kunst, cultuur en innovatie. Wat mij betreft had men natuureducatie aan de tuis kerntoedelen toegevoegd. In dat geval was het elandkalf met een geruster hart aan de wandel gegaan.

De oude diertuin van Emmen. Laatste dagen, de laatste bewoners, op een zonnige dag, begin december 2015, aquarel/pentekening, 28 x 60 cm - 2018

Siemen Dijkstra donderdag 11 april 2019 van Exloo naar Elp

Het is nog steeds zonnig, maar de ferme bries blijft nu al weken pal uit het oosten waaien. Nachtvorst, terwijl de kersen en pruimen bloeien. Als dat maar goed gaat.

Vandaag de tweede etappe gereden. Het voorjaar gaat ondanks de koude nachten gestaag verder. Het groen schemert door de kruinen. De auto is Westerboek neergezet. Eerst even langs Willem's bosje gereden. De boer die het land rondom het bosje bezit, heeft flink huishoudens in de bosrand. Grond is zeker een meter het bos in ge'shoveit'. Alle randbegroeiing is gekapt en met de grond gelijk gemaakt. Dikke takken zijn van de oude eiken op de rand afgezaagd. En natuurlijk is de hele akkerge-'Roandupit'.

De dassenburcht ligt nu tegen de rand van de gifakker, dat kan die boer niet veel schelen, vrees ik. Er zijn nog steeds boeren die het vreemd vinden dat ze een slechte naam hebben bij de burger, die er natuurlijk weer niets van snapt. Nu; dit slagveld overzien kan ik alleen maar concluderen dat deze boer het liefst de laatste rest-stukjes natuur wil doen verdwijnen...

Via het Oranjekanaal rijd ik door naar Schoonoord en Odoornerveen. Echte ontginingsdorpen, die in de tweede helft van de negentiende eeuw ontstonden toen het Oranjekanaal het gebied ontstroomde. Het is altijd weer curieus dat in het oude landschap met al die middeleeuwse brisken en essen, ook dit soort rechte ontginingsdorpen liggen. Richting Boswachterij Odoorn voert de weg door dit hooggelegen polderlandschap. Rechte afwateringskanalen en veel glyfosaatvelden. Een industrieel landbouwgebied, waar de natuur uit weggeslagen is. Alleen aan de slootkant staan nog wat pinksterbloemen. De rest is grasfalt en glyfosaat. De natuurwaarde van dit gebied is nul komma nul. Geen bodemlevens, geen maizen, geen molten, geen vogels en een gereguleerde lage grondwaterstand.

Door mij ingezonden brief naar de Volkskrant op 29 maart 2019 - niet geplaatst

Glyfosaatjunks

Het gebruik van glyfosaat in de landbouw is alleen maar toegenomen de laatste jaren. Voorheen scheurde een boer nog wel eens machinaal de grascode en spitte die onder, maar dat zie je eigenlijk nergens meer. Het is veel gemakkelijker de boel dood te spuiten om vervolgens jouw genetisch gemanipuleerde zaden in te zaaien. De fabrikant levert het gif en de zaden, wat wil je nog meer! De gangbare landbouw is ondertussen verstaafd geraakt aan het dubsure gif. Dat er nadelen kleven aan glyfosaat is al in vele onafhankelijke onderzoeken aangetoond, maar de landbouwsector gebruikt liever onderzochten die de fabrikant zelf heeft laten uitvoeren en waarin de gevolgen voor mens en milieu worden gebagatelliseerd. Nederland is bovendien een grootgebruiker van glyfosaat bevattend landbouwgif. Een goed heestuurder zou bij een product waarover zo veel twijfel bestaat uit voorzorg een verbod alvaardigen.

Odoornerveld. De laatste pinksterbloemen staan in de slootwal, oeverwal/gouche. 23 x 26,5 (10 - 2019)

gen. Tot nu toe gebeurt dat niet. Eigenlijk kun je concluderen dat een gezond milieu en onze eigen veiligheid geen sturende factoren zijn in het huidige landbouwbeleid. Het blijft altijd weer bij moete woorden. En de boer: hij spoot voort.

Verderop op het Odoornerveld ziet de heide van Boswachterij Odoorn er nog wat schraal en droog uit, maar hier hoor je in ieder geval vogels en schemert het voorjaarsgroen (door de kruinen!)

Onder de N34 door via tunnel Poolshoogte: een prachtig stukje architectuur, bestaande uit drie tunnels, nog even naar hunebed D30, met haar prachtige ingang in oost-westrichting. Dit hunebed is onlangs weer opgeknapt, nadat vandales het hadden beklad met spuitbussen

'In alle kleuren van de regenboog'. Bij het schoonmaken is de oorspronkelijke kleur van de stenen aangetast en zijn korstmossen bezweken.

Terug door de boswachterij naar knooppunt 6 en 5 en Eeserveen, De Kie. De weg oversteken en het Ellertsveld over. Bij knooppunt 46 ligt een enorme hoatsnipperbuif! Wat heeft Staatsbosbeheer hier uitgespoekt? Even verder, op de rand van het madegebied van Elp, zie je de reden: ook hier is weer eens ouderwets bos uitgedurd met harvesters (dat zijn tanks met zaagmachines). De bosbodem is finaal aan gort gereden. De hoatsnippers gaan natuurlijk als 'bio-brandstof' in de verbrander: goed bezig, hoor!

Uit het bos gekomen zie je weer een ontlastend contrastlandschap. In het madelandschap ten noordwesten van het pad probeert Staats-

Het Ikenbos no. 3, 1999-2018, nabij Oudemolen, oude situatie, kleurenhoutsnede, 25 x 98,6 cm - 2018

schap op de smalle uitlopers van de hoondsug. De weg komt uit op de rijksweg naar Grostegen.

Bij knooppunt 57 begint de N-2 route. Dat punt ligt echter ook in Groningen! Aan de zuidkant van natuurreservaat Appelbergen begint de route op de Pollelaan, met aan de ene kant een golfterrein en aan de andere kant de Besloten Venen; madelanden langs een zijstroopje van de Drentse Aa, die voorbij de Poll zich verliest in het veel grotere moerasgebied van de Westervelden. Ik volg het pad langs het Noordlaarderbos. Een oude houtwal flankiert de grens tussen zandgrond en beekdal. Verderop fiets ik langs natuurgebied de Vijftig Bunder en ben ik weer terug in Drenthe!

Ik steek de Drentse Aa over en kom in de westelijke madelanden en stroeten van dit beekdal. Hier begint het Nationaal beek- en estor-

pendlandschap Drentse Aa. Ik moet nog wel even onder de N34 door, langs de spoorbaan, om de weg zuidwaarts te vervolgen, ik rijd door de Zwijnmades; prachtige madelandjes, omgeven door zware houtwallen, helaas wat ingesloten tussen de N34 en de zandwening. Via de Wedbroeken kom ik in het beekdal van het Zeegserloopje: een zijstroopje van de Drentse Aa. Wat opvalt zijn de hoge oeverwallen, die dit kleine beekje in de loop van eeuwen in het landschap heeft neergelegd en uitgesloten.

Er is hier veel te zien en ik heb moeite mij te focussen met zo veel moois. Op de oeverwallen van het Zeegserloopje liggen veel grafheuvels.

Langs Wilveen (mooi berkenbos met varens en voersputten) steek ik oostwaarts door naar het beekdal van het Oudemolens Diep, de

hoofdstream van de Drentse Aa. Vaak stap ik af om door de zware oeverwalbegroeiing het beekdal te betreden. Dat kan nu zonder veel schade te berokkenen aan het plantenleven. De zware maaimachines zijn mij namelijk inmiddels voorgegaan. Ter hoogte van de kreemsten (Oudemolen) bekijk ik het landschap dat rond mij ligt. Achter mij ligt een restant van het hooggelegen heideveld, voorheen militair oefenterrein. Goed te zien zijn de grafheuvels uit de bronstijd. Voor mij ligt de molen, ook hooggelegen. Het terrein loopt zwaar omzoomd oostwaarts af naar het beekdal met de drassige madelanden. Wat een mooi intact landschap is dit! Richting Taarloos wordt het beekdal uitgestreker. Op het zandpad langs de hogere landbouwgronden (aardappelen) vind ik nog een mooie Neanderthaler schrabber.

Bij Taarlo de Oudijk op. Hier is een maaimachine bezig in het beekdal

van het Taarloses Diep. Een groep oolievaren volgt in gelijke tred de maaler op de voet, af en toe een klikker naar binnen klokkend.

Tijdens deze eerste stappe ontken ik niet aan het knooppuntennetwerk. Dit is met recht een toeristisch gebied: een landschap als dit is iets om trots op te zijn. Hier kom je ook geen intensieve akkerbouw (bollenveld) tegen. Regulieren kan dus wel, overheid!

Balleoërveld, oquarel/gouache,
84 x 262 cm - 2020

flink deel van de Drentse heide een vochtig karakter, samenhangend met de keilom in de ondergrond. Het Dwingelderveld is vooral daarom beroemd in West-Europa. Rond het hoogtepunt van de heide-landbouw, omstreeks 1800, was driekwart van de provincie bedekt met heide en veen. Door intensief gebruik ontstond al in de bronstijd een vorm van rooibouw waardoor zandverstuivingen ontstonden. Enkele van die zandbakken zijn tot in onze tijd blijven bestaan. Zowel op het Balleoërveld als in de Gasterense duinen en overal waar de veldnamen 'zand' en '-duinen' voorkomen, zijn restanten van recentere zandverstuivingen aanwezig.

Waar de wit gewolde kudde

De vegetatie op de heidevelden veranderde dusdanig dat de heide in de laatste fase alleen nog kwalitatief voldoende voedsel kon leveren aan de tienduizenden schapen die destijds over het veld zwierden. Het is dit beeld, van de herder met zijn schapen, dat een stevige aanzet heeft gegeven voor de romantisering van Drenthe. Zo zou het altijd zijn geweest. De schilders die eind negentiende en begin twintigste eeuw door Drenthe trokken - de meesten worden aangeduid als behorend tot de Haagse School - zochten het oude landschap en het sobere boerenbestaan. Zij schilderden dorpen, boerderijen, inte-

rensus met de bewoners, natuurlijk de hunebedden en veel landschappen. Hun doelen geven gelegenheid om, zoals Harry Tujan, algemeen directeur van het Drents Museum, dat schrijft in de catalogus bij de tentoonstelling Barbizon van het Noorden in 2019-2020: "...nog even terug te keren naar het Drenthe van weleer. Naar een periode waarin het isolement van Drenthe werd doorbroken en de schoonheid van de provincie werd ontdekt." Daarmee appelleert hij aan de nostalgische gevoelens waarmee wij denken aan en verlangen naar een tijd waarover een romantisch licht schijnt. Het betreft mijns inziens een soort heimwee naar een leven dat wij nooit voldoende zullen kennen en waarvan de schaduwzijden niet meer worden beseft. Wie het bestaan van de herder enigzins wil begrijpen en de romantiek tot de juiste proporties wil terugbrengen, spreekt maar eens een herder aan op de grote stille heide.

Siemen Dijkstra
dinsdag 31 maart 2020
van Elp naar
Boswachterij Gees

Het is een koude, maar stralende dag op deze 31ste maart van 2020. Flinkse nachtvorst ging aan deze dag vooraf. Buiten op het land wordt hard gewerkt. De drijfmesthelders worden geleegd en de mest wordt gelajeerd in de koude grond.

Op de weg zie je momenteel alleen nog maar tractoren en logistiek transport rijden. Dit is verband met de 'bijna' lockdown in heel Nederland met betrekking tot de uitbraak van het Covid-19-virus. Vreemde tijden, waarin de meeste burgers tot verblijf in eigen huis veroordeeld zijn. Mijn laatste twee tochten verlopen dus in deze onzekere tijden.

Voor mijn autorit koos ik Westerboerker maar weer eens als vertrekpunt. Daar aangekomen dus eerst op de fiets terug naar Elp, waar deze tocht begint. Even een roedje over de Zuidkamp, ten westen van Elp, naar het startpunt van deze trip: de Boerdiek op, richting Orvelte. Prachtig door de oude madelaeden die ter hoogte van de Laarweg abrupt eindigen in het Midden-Drentse ontginningslandschap. Via een fietspadje zal langs een vlenveld (!) kom ik uit bij het Oranjekanaal NZ. Over de Orvelterbrug kom ik op een weggetje dat voert over de Westerboerkerstroten, die hier gekanaliseerd oostwaarts loopt. Over de esgronden draai ik de Mr. J.B. Kamweg op, richting Witteveen.

+ Oranjekanaal NZ,
Meesenhoustnede,
28 x 30,5 cm - 2009

...tien kilometer ten N.O. van Hoogeveen ligt het Mekelermeer, te midden van een, ten dele reeds afgegraven hoogveengebied... (citaat: W. Beijerinck, 1929). Voorjaar wil maar niet op gang komen, equareld/gouache/pentekening, 16,7 x 60 cm - 2020

Langs een poelicht gesloten busgalowpark Orvelermade. Vriendelijk gezicht...

Ondanks het prachtige zonrige weer heb ik moeite om deze ontginingslandschappen te omarmen. Ik zie vooral een productielandschap waarin de natuur volledig is weggeëmd en waardoor de samenhang tussen oude esdorpen, velden en beekdalen voorgoed is verstoord.

Onder de N381 kom ik zo in Witteveen aan. Het ontginingsdorp doet denken aan Tiendeveen of Dalerveen. Rechte wegen. Mooi overzichtelijk. Maar het woont vast prachtig hier! Over de Me, A. Talmaweg door voormalige Staatsbosbeheerbossen, waar alleen nog het Langeveen als restant over is van het onmetelijke veengebied Witteveen. Bij de prachtige begraafplaats van Witteveen ben ik even afgestapt. De tijd heeft hier stilgestaan, zo lijkt het.

Over Odeveen rijd ik weer door ontginingslandschap. Grote agrarische ondernemingen, grote percelen. De Meppenderweg op en dan de Zwarte Harenweg (deels overhand) richting de Mepperstraat. Die Zwarte Harenweg is een typisch naoorlogs ontsluitingsweggetje dat loopt langs de westkant van het Mepperzand. Mooie naam overigens. Je haalt je dingen in het hoofd bij het horen van zo'n naam...

Op het punt waar de Zwarte Harenweg uitkomt op de Mepperstraat ligt nog een heel mooie, kleine zandverstuiving, waar de zandheuvels als rillen achter elkaar liggen. Het is heden ten dage begroeid geraakt met eiken, bramen en berken. De Mepperweg is een oude doorgaande route van Westerbork naar Oosterhesselen. Bij de Anne de Vrieshoek, genoemd naar de bekende Drentse schrijfster, die hier een paar jaar gewoond heeft, kom ik aan bij de Staatsbos-ontginningen uit de jaren 1940 van het Mepperveld. Het fietspad (H. Gnebe-pod) veert mij langs de rand van het Mepperveld en de Mepper hooilanden. Het hoogteverschil tussen veld en stroomdal is opvallend. Recentelijk is een deel van de hooilanden uitgegraven en onder water gezet. Het uitgestrekte en drassige Mepperveld was ooit de voedingsbron van de Marsstroom/Goesterstroom. Op de scheidingsweg tussen het Mepperveld en Boswachterij Gees eindigt deze etappe.

Maar niet zonder eerst het beruchte Mekelermeer aan te doen! In een prachtig artikel van Dr. W. Beijerinck van het biologisch station te Wijsler (De Levende Natuur 1929) beschrijft hij een bezoek dat hij bracht aan deze pingo. Hij was gedreven door nieuwsgierigheid om het gerucht van de 'onpeilbare' diepte van het meer uit te gaan zoeken. Dat kon toen, omdat men gemeend had water uit het Mekeler-

meer de omvang van het meer was ver geslonken van zo naar 3 hectare. Er zijn overigens wel meer 'diepe' meertjes op heidevelden te vinden. Het Snitsveen op het Dwisgelderveld, eveneens een pingo, is ook zo'n 6 meter diep.

Het Mekelermeer ontg heden ten dage heel lieflijk. Er is aantig wat begroeiing rondom het ven verwilderd om de steer van vroeger op te roepen, toen het in een 'onherbergzame, uitgestrekte en drassige heidevlakte' lag. Aan de westkant van het meer zag ik nog bosjes galg en wilg.

De terugweg nam ik via de Mepperstraat westwaarts, over het Balin-gerveld de oude Heerweg op richting Balinge en Garlinge. Over deze twee oude esdorpen is veel te vertellen, maar mijn pad voert helaas niet door de prachtige restanten van vochtige madelanden, houtsingels en zandverstuivingen die deze streek rijk is...

meer te pompen in het afvoerkanaal Middenraai, dat van Witteveen naar de Hoogeveense Vaart loopt. Het waterpeil van het afvoerkanaal was te laag geworden voor scheepvaart, vandaar. Beijerinck schrijft hierover:

Met behulp van een greppel, een tractor en een pomp werd nu begonnen met het water afpompen. Het kanaalpeil rees millimetersgewijs, na dagen, zodat tenslotte werd besloten, om dag en nacht door te laten werken. Maar het Mekeler Meer liet zijn gebelven zoo maar niet overtuigen en woude zich onwillig om verder een aan aaneemte lijdend kanaal van zijn eigen kostelijke bloed te voorzien. Na den eerste nacht dat was door-gematord, zakte de meeroever op verschillende plaatsen in, verschoof en verdween onder water. Tevens was gebelven dat het meer niet voldoende snel meer water oppof, om het kanaal doorlopend te kunnen voorzien. Ware dit wel het geval geweest, dan had men de mogelijkheid van een definitief gemaal verder onder oogen willen zien...

Beijerinck kon dus de diepte van het Mekelermeer bestuderen. Hij kende de verhalen, maar had daar weinig waarde aan gehecht. Nu stond hij plotseling op de rand van een 'vulkaantrater' met een steile randoever! De peilingen wezen uit dat er nog 7,5 meter water stond,

Snitsveen, gouache/gouache, 30,6 x 27,7 cm - 2019

gen van intensivering, formalisatie en ruilverkaveling van de Drentse landbouwgronden. In 1951 waarschuwde de toen nog doctorandus en latere professor H.J. Waterbolk uit Havelte al voor de effecten op de natuur bij al te drastische 'landbouwkundige formalisatie, ontginning en ruilverkaveling', zoals die ook al in die tijd uitgevoerd werd. Ik citeer: *Het spreekt vanzelf, dat herontginning, ontwatering en bemesting voor het bramen(es)bos (welke(r)sijk elzenboekes) wel zeer funest zijn. Ook al zou men een dergelijk bos door aankoop veiligstellen, het haagt van de waterstand in de gehele omgeving af of het zich zal handheven. En aangezien de boer niet te zeer gesteld is op al te drassig land en dus door het graven van sloten het aangrenzende land zal ontwateren, zal het prachtige natuurmonument toch nog veranderen in een armzalige bramenwildernis. Het grootste probleem van de natuurbescherming in Nederland is momenteel het werven van de invloed van de omgeving op de te beschermen terreinen. De gelegenheid om uitgestrekte gebieden te reserveren is thans voorbij. Zelfs op het grote heideservoot bij Dwingeloo dat meer dan duizend hectare omvat, heeft men te kampen met deze moeilijkheden.*

Naast en achter onze boerderij strekken zich de madelanden van de Dwingelderstroom uit. In de verte kan je, vier kilometer verder, de verhoging van de tegenovergelegen oever zien van dit stroomdal. Daar ligt Eenster. Deze madelanden zijn vooral in gebruik als grasland voor koelen en, in mindere mate, voor schapen. Doordat Dwingeloo aan bijna alle kanten wel een min of meer beschermd dorpsgezicht kent, is het heel moeilijk om een plek te vinden voor uitbreiding van woningbouw of industrieterrein. De madelanden aan de oostkant van Dwingeloo lenen zich hier voor. Dat betekent wel dat men in een stroomdal bouwt, maar met de huidige formalisatie is het laatste beetje biodiversiteit toch al verdwenen uit dit gebied. Weldra zal onze boerderij, die vroeger als een bakken in het weidse land stond, aan drie kanten ingesloten zijn door nieuwbouw, die de naam De Volderse draagt. Dat is de veldnaam van dit gebied. In de verte zien we een nieuw industrieterrein, waar zelfs neoslicht de nacht verdriift.

De Dwingelderstroom stroomt door grotendeels uniforme productiegraslanden. Bij de Mussels zien we dat een biologische boer meer aandacht heeft voor biodiversiteit en kruidenrijke graslanden. Dat zijn spaarzame plekjes waar je nog pinksterbloemen ziet in het voorjaar.

Tussen Dwingeloo en Belle is er laags de stroom weinig meer terug te vinden van de gevarieerde natuurwaarden die honen bij zo'n prachtig rivierdal. Het oude landbouwsysteem van bevoeling, waarbij het water in de stroom 's winters door middel van schutten werd opgestuwd, voldeed niet meer na de introductie van kunstmest. Vanaf 1920 zien we een drastische verlaging van het waterpeil, wat ook enorme gevolgen moet hebben gehad voor de natuurwaarden in het dal. De loop van de Dwingelder Stroom was al in de jaren 1930 rechtgetrokken, uitgediept en verbreed, terwijl het grondwaterpeil verlaagd werd tot een meter onder het maaiveld. Nu kos dit stroomdal volledig 'tot nat' gemaakt worden en kan zo'n beetje alles verbouwd worden wat de boer maar wilde. Ook zijn deze madelanden bruikbaar geworden voor intensieve akkerbouw. Steeds vaker duikt ook hier hollenbeelt op. Dat heeft niet alleen gevolgen voor het beekdal, maar ook voor het aangrenzende Lheebroekerzand, dat binnen Nationaal Park Dwingelderveld ligt.

Solitaire eik (*Quercus petraea*)
in ruilverkaveld beekdal.
Restanten uit het Oude
Landschap. Opgedragen aan alle
eiken die moesten wijken,
Almenhoutsrede,
53,1 x 55,2 cm - 2006

